

**ОГЛЯД ОНОМАСТИЧНИХ ПРАЦЬ,
ОДЕРЖАНИХ РЕДАКЦІЄЮ (13–15)**

13. Гудманян А. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови: У 3 кн. – Ужгород, 1999. – Кн. 1. Теоретичні аспекти. – 482 с.; кн. 2. Орфографічні правила передачі. – 558 с.; кн. 3. Словники української передачі англійських і німецьких власних назв. – 503 с. Наклад 500.

Працю А. Гудманяна можна визначити як колосальну — не просто фундаментальну. Тут усього багато — може, крім помилок. Описаний корпус власних назв включає 12.022 англійські (у 34.799 варіантах) та 3.198 німецьких (у 16.528 варіантах). Список використаної літератури в першій книзі нараховує 1144 позиції. Ця книга включає чотири розділи, з яких власне теоретичних аспектів стосуються перші три: “Загальні питання теорії лексичного запозичення та проблематика дослідження формального освоєння чужомовних слів”, “Відтворення чужомовних власних назв мовою-сприймачем: актуальні проблеми”, “Методика дослідження фонографічної структури чужомовних власних назв у сучасній українській мові. Відбір експериментального матеріалу”. Автор виявляє тут обізнаність з великою кількістю праць різного наукового рівня і відстоює необхідність динамічного розгляду освоєння чужомовних онімів, вивчення їх у динамічній статистиці (с. 43). Учений слушно кваліфікує варіантність як закономірність фонографічного освоєння чужомовних запозичень (на с. 6 наводиться аж 13 зафіксованих варіантів передачі англійського оніма *Cornwal*) і шукає шляхів знешкодження цієї прикрої закономірності.

Четвертий розділ першої книги фактично розпочинає другу книгу монографії А. Гудманяна, бо розглядає відтворення голосних у англійських власних назвах, що передаються по-українськи. Невдале формування назви розділу “Відтворення англійських голосних фонем, що містять власні назви, в українських текстах” штовхає до думки, що голосні фонemi містять у собі власні назви, тоді як, навпаки, насправді власні назви містять у собі голосні

фонемі. Цей же огріх — у назві п'ятого розділу, де розглянуто приголосні фонемі. Цей розділ разом з шостим, присвяченим передачі німецькомовних онімів, складає першу половину другої книги монографії.

А друга її половина — дуже деталізовані, по суті вичерпні “Правила передачі чужомовних власних назв графічними засобами української мови”. Досить сказати, що ці правила включають 86 таблиць, пронумерованих римськими цифрами, і 400 (!) таблиць, позначених арабськими цифрами. Зацікавлена особа знайде тут відповідь, здається, на абсолютно всі питання, стосовні передачі кожної англійської та німецької літери (чи їх сполучення) і кожної фонемі по-українськи.

Третя книга монографії включає п'ять перекладних словників — три англо-українські (імен, прізвищ та географічних назв) і два німецько-українські (імен та прізвищ). У кожному з цих лексиконів словникова стаття включає: 1) заголовний онім (до англійських додається також транскрипція), 2) для імен — вказівку на те, чоловіче воно чи жіноче, 3) пропонувану автором українську передачу, 4) для топонімів — лаконічне пояснення, 5) усі зафіксовані дослідником варіанти української передачі цього оніма з посиланням на джерела. Добре продумана й аргументована українська передача оніма, пропонувана А. Гудманяном, робить усі ці словники рекомендаційними. І цей їх аспект дуже варто було б підтвердити у якійсь високій інстанції. А в усякому разі тим, хто має справу з передачею англійських та німецьких онімів по-українськи, активно раджу звертатися до цих словників.

Щоправда, чітко й точно добираючи фонографічно оптимальний варіант, автор не дуже уважний до традиції, яка ґрунтується переважно на неточних, транслітераційних передачах. Приміром, англійське прізвище й топонім Derby А. Гудманян рекомендує записувати по-українськи **Дарбі**. А як тоді бути з апелятивом **дербі**, який у “дарбі” вже ніяка сила не змінить? Чи писати, що **дербі** — то вид кінних змагань, які запровадив у 1778 р. лорд **Дарбі**? В таких ситуаціях, мабуть, все ж варто зберігати неточну, але мовно закріплену в апелятивах передачу.

14. Olivovb-Nezbedovb L., Maleninskб J. Slovník pomístních jmen v Ieschbch. Ёnodnysvazek. – Praha: Academia, 2000. – 169 s. Наклад не вказано.

Вийшла на фінішну пряму майже сорокарічна грандіозна робота чеських ономастів — укладання повного словника усіх тих власних географічних назв, які в чеській науковій традиції позначаються терміном *romfstnř jměna*. Йдеться про назви незаселених об'єктів. Чеські ономасти всю топонімію ділять на *mřstnř ř romfstnř jměna*, але фактично перші зводяться до того, що в українській ономастиці називається ойконімами, а другі — мікротопонімами. Однак це твердження є неточним, приблизним, бо до мікротопонімів відносяться й частини заселених пунктів, а *romfstnř jměna* не охоплюють ніяких об'єктів, що стосуються людського житла. Це — назви полів, гонів, лук, лісів, шляхів, підвищень, вод тощо. Формований комп'ютером (а робота над Словником у значній мірі комп'ютеризована) список різних типів об'єктів, що мають назви і стосуються проблематики Словника, у жовтні 1999 р. нараховував аж 1413 позицій. У принципі будь-яка ріка чи гора має віддати свою назву до Словника — і одною з його ілюстрацій стала славетна Влтава (с. 27), на якій стоїть Прага і яка є найбільшою притокою Ельби. Але для гідронімії та оронімії все ж варто робити окремі словники, а не губити ці специфічні й дорожочінні назви в полях і лісах. Гадаю, все ж назви типу **Влтава** у Словнику не будуть, не мають бути.

Вступний випуск Словника містить передмову, обсяжний список скорочень, розгорнутий опис роботи над Словником та структури його словникових статей (с. 21-50) і після німецького резюме — зразки словникових статей (с. 59-124). Завершується випуск списком джерел та літератури (і прийнятими їх скороченнями). В історії роботи над Словником було багато ентузіазму й наполегливої праці, були свої труднощі. Результат: півмільйона назв, що складаються з 45.000 різних автосемантичних слів. Ці слова (а не самі по собі назви) й стануть на чолі словникових статей. Приміром назва *Љмкova воЉna* фігуруватиме в статтях *ВоЉna* та *Љмек*. Це дає змогу зосередити в одній статті розгляд усіх назв з терміном *воЉna* “сосновий ліс” (а таких назв нараховується 30: відповідна стаття у вступному випуску є) і в другій — з антропо-

німом Їтек та в окремії, доданій до неї субстатті — з його похідним прикметником Їткш /-ova/-ovo.

Словник виконується солідно, масштабно. До кожної статті, що описує більше п'яти топонімів, додається карта їх поширення. Чітко продумано системи локалізації, вказівки частотності, типів позначуваних об'єктів. Усі назви, що входять до словникової статті, поділяються на два типи — безприйменникові та прийменникові, які далі, вже за порядком розташування, членуються на дрібніші структурні типи, яких усього виділено 16. Тут, як і в усій своїй роботі, автори-упорядники спираються на концепції видатного чеського ономаста В. Шмілауера, якому й належить ідея самого Словника і який розпочав організацію робіт по збиранню матеріалу та укладанню цього Словника.

Після такого опису матеріалу у словниковій статті дається його етимологія, з урахунком усіх конкретних топонімів, включених у статтю. При наявності в літературі різних точок зору подаються всі, з долученням авторських оцінок та доповнень. Інтерпретаційний розділ статті є центральним і за змістом, і за обсягом, і за наявною інформацією. В наступних розділах словникової статті (а таких розділів усього п'ять) подаються для зіставлення тотожні чи споріднені ойконіми, а також похідні анойконіми (а для похідних, навпаки, вказується джерельна назва).

Колосальна праця, добре обмірковані засади дають результатом величезне й безцінне зібрання топонімів, якого немає не лише в жодній слов'янській країні, а, здається, ніде в світі.

15. Отин Е. С. Топонимия приазовских греков: Историко-этимологический словарь географических названий. – Донецк; Мариуполь, 2000. – 195 с. Наклад не вказано.

Як бачимо, слов'янська ономастика так чи так увіходить в епоху словників. Якщо словники А. Гудманяна є практично-інформаційними, а словники чеських ономастів інформаційно-інтерпретаційними, то словник відомого українського ономаста Є. С. Отіна є теоретико-інтерпретаційним. У ньому скрупульозно документується історія та пропонується етимологія всіх зафіксованих автором топонімів (тобто не лише ойконімів, а й гідронімів, оронімів,

мікротопонімів), що пов'язані з приазовськими греками, переселеними сюди в 1778-1779 рр. з Криму. Становлячи фактично єдиний етнос, приазовські греки користуються двома зовсім різними мовами і, відповідно, поділяються на таврорумеїв (розмовляють румейським діалектом, що є залишком давньої мови понтійських греків і вважається периферійним діалектом новогрецької мови) та урумів (розмовляють тюркським урумським діалектом, що є одним із залишків, подібно до кримсько-татарської, караїмської та ін. мов, древньої половецької мови). Взаємодія цих двох мов відбилася в топонімії приазовських греків дуже широко, і ця обставина робить словник Є. С. Отіна особливо цікавим. Наприклад, горб у с. Кременівка (кол. Чердакли) Володарського р-ну Донецької обл. **Кочну Джап** — це румей. **кочну** “червоний” та урум. **джап** “горб, курган”; сад у селищі Велика Новоселівка **Папас Бахча** — румей. **папас** “піп” й урум. **бахча** “сад”: “попів сад”.

У приазовських греків чимало перенесених назв, і дослідникові раз у раз доводиться поринати в складну кримську топонімію, з якою він теж дає собі раду. Є й перенесення більш віддалені — не так історичні, як ностальгічні, як с. **Афіни** у Володарському р-ні (цю прекрасну назву замінили, на жаль, на шаблонізовану й заїдеологізовану **Зорю**). Деякі словникові статті, передусім стаття про Маріуполь (с. 89-95), стали в книзі самостійними глибокими науковими розвідками. Дана праця Є. С. Отіна є вагомим внеском у подальший розвиток науки про власні назви в Україні.

Юрій Карпенко